

**ZNANSTVENO-STRUČNI SKUP POSVEĆEN
500. OBLJETNICI ROĐENJA STJEPANA KONZULA ISTRANINA
I BAŠTINI URAŠKE TISKARE**

10. prosinca 2021.

KNJIŽICA SAŽETAKA

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

PROGRAM SKUPA

9.00 – Otvaranje skupa, pozdravne riječi:

- izv. prof. dr. sc. Mirjana Radetić-Paić, prorektorica za studente, obrazovne programe i suradnju Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli
- Vladimir Torbica, prof., pročelnik županijskog odjela za kulturu i zavičajnost
- Elena Grah-Ciliga, prof., Grad Buzet– predstavljanje aktivnosti u okviru godine posvećene Konzulovoj obljetnici

9.30. – Uvodno izlaganje - Prof. emeritus dr. sc. Alojz Jembrih (Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu): **Stipan Konzul u službi hrvatske tiskane riječi u Urachu od 1561. do 1565.**

10.00 – Stipan Konzul Istranin (Istrijan) i Uraška tiskara

Doc. dr. sc. Maja Čutić Gorup, Sandra Vignjević (Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci): **Stipan Konzul kao centralna ličnost velikog uraškog projekta**

Stipan Konzul Istranin (1521. – oko 1579.) bio je centralna ličnost velikog uraškog projekta u koji su bili uključeni djelatnici uraške tiskare (1561.-1565.) i suradnici iz Pazinske knežije. Na temelju analize korespondencije između djelatnika i suradnika uraške tiskare autorice u izlaganju govore o Konzulovoj ulozi u radu tiskare te suradnji s djelatnicima i suradnicima tiskare na projektu izdavanja i širenja protestantskih knjiga koje su se tiskale na narodnom jeziku. U vrijeme velike osmanske opasnosti i protureformacije bilo je teško prodavati i dijeliti knjige uraške tiskare čija izdanja su doprinijela nastanku hrvatske protestantske književnosti.

Dr. iur. Herbert Gassner (Hrvatska knjižnica i čitaonica „Filip Kaušić“ Celindof i Željezno, Gradišće, Austrija): **Stjepan Konzul Istranin i Gradišćanski Hrvati**

Dr. Herbert Gassner, gradišćanski Hrvat iz sela Celindof (Zillington), rođen je 11. studenoga 1955. godine u glavnom gradu Gradišća, u kojem je preminuo vjerojatno daleke 1579. godine Stipan Consul Istranin. Povjerljivih povijesnih podataka na žalost nema o zadnjim godinama u životu Consula. U svojem izlaganju predstaviti će dr. Gassner Željezno (Eisenstadt), povijesni razvoj ovoga grada kroz stoljeća, glavne znamenitosti grada i njegovu važnost za hrvatsku narodnu manjinu. Gradišćanski Hrvati nisu bili plodno tlo za širenje protestantizma (u Austriji danas vjerska zajednica koja broji samo 3 posto cjelokupnoga stanovništva).

Izlagač će se baviti raznim etapama u razvoju protestantizma. Zanimljiva je uloga Ane Consul, koja je kao kćer Stipana Consula imala dosta veliki utjecaj u regiji oko Željezna i Šoprona u današnjoj Mađarskoj. Sačuvana su neka pisma Ane Consul u kojima su napomenuti i neki važni biografski detalji o obitelji.

Doc. dr. sc. Ivana Eterović, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: **Filološka proučavanja jezika hrvatskih protestantskih izdanja na razmeđu tradicije i suvremenosti**

Iscrpnja studija Franje Fanceva *Jezik hrvatskih protestantskih pisaca 16. vijeka. Prilog historičkoj gramatici jezika hrvatskoga ili srpskoga* iz 1916. godine zadržala je središnje mjesto u filološkim proučavanjima toga korpusa gotovo stotinjak godina. Premda je njegova uloga u kanonu povijesti hrvatskoga književnog jezika dugo bila ocijenjena epizodnom, početkom 21. stoljeća taj se opsežan korpus pomiče s ruba u središte filološkoga proučavanja, koji valja promatrati i kao posljedicu snažnijega usmjeravanja prema hrvatskome književnojezičnom oblikovanju početkom novovjekovlja uopće. U tim okvirima valja razumijevati i pokretanje nedavno završena znanstvenoga projekta *Jezik izdanja hrvatske protestantske tiskare u kontekstu književnojezičnih smjernica XVI. stoljeća* (Hrvatska zaklada za znanost, IP-2014-09-6415, 2015.–2019.), čiji će rezultati biti ukratko predstavljani u ovome izlaganju.

Doc. dr. sc. Marina Schumann, Sveučilišni centar za protestantsku teologiju Matija Vlačić Ilirik: **Trubarov predgovor *Novom testamentu***

Posvetne poslanice koje su pridodavane protestantskim prijevodima Svetoga pisma specifičan su žanr, budući da ne pojašnjavaju samo primarnu namjeru prevoditelja i urednika, nego također otvaraju pogled u religijski svjetonazor njihova kruga, dileme i odluke vezane uz prevođenje kao umijeće i promišljanja vezana uz financiranje projekta te donose zanimljivosti o narodima kojima su prijevodi bili namijenjeni. Osobito vrijedan primjer takve poslanice predgovor je Primoža Trubara uz glagoljičko izdanje *Novog testamenta* na hrvatskom jeziku (1562./1563.), koji se u ovom izlaganju analizira i kontekstualizira. Uz opise narodnih specifičnosti, običaja i obreda te neskriveno zanimanje za Turke s naznakama misionarskih planova, Trubarov predgovor donosi i vrijedne informacije o prevodilačkim metodama uraškoga kruga. Zahvaljujući autorovoj iskrenosti i gorljivosti vjere te jednostavnosti i neposrednosti jezika i iskaza, čitatelj ostaje fasciniran i dirnut ovim zacijelo najživopisnijim prikazom južnoslavenskih i balkanskih naroda i običaja sredinom 16. stoljeća. Prevoditeljski entuzijazam i općenito vjera u jezik, pismo i knjigu kao moćno sredstvo u rješavanju vjersko-političkih pitanja fascinantno su aspekt koji reformaciju veže uz humanizam, a koji je s afirmacijom narodnog jezika i kod uraških reformatora poprimio sasvim novu i važnu dimenziju.

11.15 – Izložba Sveučilišne knjižnice u Puli – predstavljanje pretisaka i digitaliziranih uraških izdanja (Damjana Francić, viša knjižničarka)

11.30 Reformacija i protureformacija u Istri i Hrvatskoj

Doc. dr. sc. Nataša Urošević (Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, FET Dr. Mijo Mirković): **Mijo Mirković o stvaralaštvu istarskih reformatora i kulturološkom značenju izdanja uraške tiskare**

U izlaganju će se predstaviti presjek Mirkovićeve bavljenja stvaralaštvom istarskih reformatora i baštinom uraške tiskare. Akademik Mijo Mirković, pokretač većine znanstveno-istraživačkih institucija u regiji, cijeli je život posvetio istraživanju uzroka ekonomskog zaostajanja i razvojnim potencijalima svoje domovine, a već se u doktorskoj disertaciji iz 1923. bavio ulogom reformacije u kulturnom razvoju naših krajeva, ukazujući da su istarski reformatori, u okvirima šireg europskog pokreta, prvi u hrvatskoj kulturnoj povijesti radili na stvaranju jedinstvenog književnog jezika ne samo za sve Hrvate nego i za sve južne Slavene. U tri se monografije posvećene Matiji Vlačiću Iliriku (1520.-1575.) – *Flacius* (1938.), *Matija Vlačić* (1957.) i *Matija Vlačić Ilirik* (1960.) iscrpno bavio poviješću reformacije u Istri, Hrvatskoj i Europi, a kroz opsežna arhivska istraživanja Vlačićeve rukopisne ostavštine u Austriji, Njemačkoj i Švicarskoj obradio je i obimnu građu vezanu za izdanja Uraške tiskare, pohranjena u knjižnicama i arhivima u Beču, Regensburgu, Wolfenbüttelu, Tübingenu, Münchenu, Weimaru i Stuttgartu. Inicirao je i ukazivao na potrebu sustavnog istraživanja jezika i sadržaja izdanja Uraške tiskare, ističući njihovu važnost za kulturnu povijest i identitet Istre i Hrvatske.

Dr. sc. Tilén Glavina (Inštitut za zgodovinske študije, ZRS Koper): ***Le Vergeriane* (1550.): Primjer protureformacijske propagande u Kopru. Polemika između Girolama Muzija i Petera Pavla Vergerija Ml.**

Le Vergeriane, objavljene godinu dana nakon bijega biskupa Petra Pavla Vergerija u Švicarsku, predstavljaju Muziovu prepisku s Vergerijem u trogodišnjem razdoblju između 1546. i 1549. Muzio je obavijestio koparskog prijatelja iz djetinjstva o njegovim prvim optužbama za herezu u siječnju 1546. Girolamo Muzio u svojim pismima više puta poziva bivšeg prijatelja da se vrati na pravi put katoličke doktrine, ispravljajući tako svoje grijehe, nagovještavajući između redaka strah da bi Vergerijeve ideje protestantizma mogle negativno utjecati na njegove sugrađane Kopra. Muzio je napisao čak sedam pisama Ottonellu Vidi, pet građu Kopru, tri svom rođaku Marcu Nuzi i jedno časnim sestrama u Kopru. Zajednička točka ovih pisama bila je kritika biskupovog položaja u odnosu na papinstvo, koncept slobodne volje, sakramente, Bibliju i kult svetaca. Muzieovoj kampanji protiv Vergerija da ga smijeni s biskupske službe i spriječi opasan prozelitizam pridružile su se i druge važne ličnosti kao što su Antonio Elio, otac Pietro di Giovanni, Vincenzo Fedeli, Giovanni Della Casa, Annibale Grisoni i Tommaso Stella.

Fra Ljudevit Anton Maračić, prof., Samostan Svetoga Duha franjevac konventualaca u Zagrebu: Konventualni franjevci - Pobornici i protivnici reformacije u Istri

U prodoru reformacije na istarski poluotok i u njezinu katoličkom otporu vrlo su važnu ulogu imali konventualni franjevci, koje susrećemo s obje strane fronte: najprije su tu kao gorljivi širitelji fra Baldo Lupetina iz Labina i pod njegovim utjecajem fra Julije Morato iz Kopra. Bilo je i drugih fratara koji su podržavali i širili luteranizam u Istri, posebno u Puli, oko biskupa Ivana Krstitelja Vergerija. Prva dvojica spomenutih fratara imala su i nevolja s inkvizicijom, koja ih je u Veneciji i procesuirala. Lupetina je nakon tri ročišta u desetak i više godina ustrajao u svojem uvjerenju i usmrćen potapanjem u moru. Morato se odrekao svojeg uvjerenja, oslobođen je i uz malu pokoru vraćen u Kopar. Pulske krug fratara pobornika reformacije brzo se raspršio, a jedan od njih, Kopranić fra Ivan Petar Celso, zvan Gattolin, pretvorio se u žestokog protivnika luteranstva u Istri. Konventualni franjevci imali su i ulogu regionalnih inkvizitora, sa sjedištem u koparskom samostanu svetog Franje. Kroz više stoljeća postojanja tog ureda autor donosi i neka imena inkvizitora, koji su pretežito dolazili s talijanske obale Jadrana. Nakon pedesetak godina proboja luteranizma i njegova otpora s katoličke strane, na istarskom poluotoku ostaju samo neznatni tragovi luteranizma, koji se postupno gase da bi u današnje vrijeme protestantstva nestalo iz Istre.

Dr. sc. Robert Holjevac (Hrvatski institut za povijest, Zagreb): Reforacija u Slavoniju, Srijemu te Baranji s posebnim osvrtom na djelovanje reformatora Emerika Zigeriusa u doba osmanske vlasti

U svojem izlaganju na konferenciji bih želio dati pregled širenja reformacijske misli u panonskom prostoru Slavonije, Srijema i Baranje u 16. st. Posebno se to odnosi na reformacijski pravac Jeana Calvina te njegovo širenje u tom panonskom prostoru (Hrvatska, Mađarska); krug zemalja krune sv. Stjepana. U fokusu ovog izlaganja bit će osoba Emerika Zigeriusa, njegov pastoralni rad kao i njegova korespondencija s Matijom Vlačićem Ilirikom. Budući da je Matija Vlačić Ilirik bio iz Labina, a djelovao je u Njemačkoj, možemo govoriti o komunikacijskom trokutu Mediterana i Panonije s prostorom srednje Europe.

13.00 – Glagoljaška i reformacijska baština Istre – modeli suvremene valorizacije

Mirjana Pavletić (Katedra Čakavskog sabora Roč): *Misal kneza Novaka 1368.* – o originalu i faksimilnom izdanju

Misal kneza Novaka najstariji je hrvatski datirani glagoljski misal. Iz kolofona saznajemo da je nastao 1368. godine iz pera kraljevskoga viteza, kneza Novaka iz porodice Disislavića. Taj raskošno iluminiran i bogato ukrašen kodeks pisan na staroslavenskom jeziku hrvatske redakcije, ustavnom glagoljicom, na finoj pergameni veličine 32 x 24,5 cm, dospio je u Istru 1405. godine kada su ga za potrebe svojih crkava otkupili mještani Nugle

od Novakova sina Petra. Knjiga je to od 544 stranice, koju krase 480 zlatom urešenih inicijala i 6 minijatura. Na zadnjoj stranici Misala nalazi se znameniti zapis od 26. lipnja 1482. godine („Vita! Vita! Štampa naša gori gre...“) kojim je žakan Juri iz Roča najavio prvu hrvatsku tiskanu knjigu, Misal po zakonu Rimskoga dvora (1483), kojemu je Novakov misal poslužio kao glavni predložak. Budući da se original Novakova misala čuva u Austrijskoj nacionalnoj biblioteci u Beču, u zbirci rijetkih knjiga, a pripada korpusu hrvatske kulturne baštine, ročka je Katedra 2018. godine inicirala objavljivanje njegova faksimilnog izdanja, a tom su se projektu 2019. godine pridružila još dva suizdavača: Staroslavenski institut i Mozaik knjiga iz Zagreba. Faksimilno izdanje Novakova misala ugledalo je svjetlo dana u prosincu 2020. godine. Uz faksimil, ono sadrži i popratnu knjigu sa znanstvenim i stručnim prilogima o Misalu.

Dr. sc. Milena Joksimović (Pula): Traži se radnik! - Identifikacija Konzulovog suradnika Matije Živčića u spisima o vizitaciji Augustina Valiera Pulske biskupiji 1580.

Krajem 1579. i početkom 1580. godine veronski biskup Augustin Valier proveo je po papinom nalogu i u protureformacijskom duhu tridentske obnove nadzor nad istarskim biskupijama. Glavni cilj vizitacije bio je osigurati provođenje odluka Tridentskog sabora. Važan zadatak vizitatora i njegovih suradnika bio je, između ostalog, ispitati postoje li u vizitiranim biskupijama krivovjerci - na prvom mjestu, sljedbenici Lutherovog učenja. U okviru ophoda Pulske biskupije proveden je i istražni postupak o navodnoj herezi Zuana (Ivana) Librića iz Labina. U zapisnicima tog postupka spominje se opetovano izvjesni svećenik Matija iz Labina, kojeg smo identificirali kao Matiju Živčića, suradnika Stipana Konzula. Autorica isprva pojašnjava temeljem čega je svećenika Matiju (čije se prezime u spisima o vizitaciji ne spominje) poistovijetila s Matijom Živčićem, a zatim analizira što se o Matiji Živčiću može doznati iz predmetnog izvora.

Marija Rajter (student Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci): Širenje reformacije u Pazinskoj knežiji u Konzulovo vrijeme

Stjepan Konzul Istranin živio je u vrijeme velikih promjena na području Europe, u vrijeme velike borbe za ljudske duše u kojoj je i sam odigrao važnu ulogu. Fenomen Reformacije ne predstavlja samo borbu za duše kršćana; ona je uvjetovala sukobima koji su se vodili posredstvom kulture, politike, te na koncu putem oružja. Reformacija je radikalno promijenila društveni poredak u zemljama u kojima je imala podršku i prihvaćanje od strane vladajućih slojeva i/ili lokalnog stanovništva. Međutim, u zemljama u kojima je vladajuća elita branila interese Katoličke crkve vrlo često dolazi do žestokih represalija i progona usmjerenih protiv pristaša protestantske Reformacije. Imajući navedeni kontekst na umu smatram kako je nužno izložiti dinamiku pojave i širenja Reformacije u zemljama Pazinske knežije te analizirati društvena previranja kojima je uvjetovala.

Pružanje odgovora na pitanja koja će proizaći iz spomenute analize omogućava nam da dobijemo potpuniju sliku prostora i okruženja u kojem je djelovao Stjepan Konzul Istranin.

Matteo Legović i Bruna Kurka (studenti diplomskog studija Kultura i turizam, FET Dr. Mijo Mirković, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli): ***Glagoljaška baština Istre – Mogućnosti valorizacije u kulturnom turizmu***

Glavni cilj ovoga rada je analizirati potencijale turističke valorizacije istarske glagoljaške baštine i mogućnosti njezina razvoja kao kulturno-turistički proizvod Istre. Glagoljaška baština u Istri vrlo je bogata, s glavnim žarištima glagoljaštva poput Huma, Roča i Vrbnika. Osim Aleje glagoljaša te Bašćanske staze glagoljice na Kvarneru, u Istri i na području Kvarnera, ne postoji jedinstvena kulturna institucija koja obuhvaća bogato glagoljaško naslijeđe ovoga područja. Uz teorijsku analizu ključnih pojmova, prikazat će se i analiza primjera dobre prakse valorizacije glagoljaške baštine u Istri te njezina zastupljenost u kulturno-turističkoj ponudi. Prikupljeni podaci te analizirana literatura predstavljaju ulazne podatke za SWOT matricu kojom će se analizirati snage, slabosti, prilike i prijetnje turističke valorizacije glagoljaške baštine u Istri. Zaključno, autori će odabranom metodom razraditi mogući razvoj inovativnog kulturno-turističkog proizvoda tematiziranog istarskom glagoljaškom baštinom.

Pozivamo Vas da nam se pridružite u obilježavanju ove važne obljetnice, u virtualnom obliku (zbog aktualne pandemije), putem poveznice <https://ovh.unipu.hr/b/dar-ufy-wqw>

Za organizacijski i znanstveni odbor konferencije priredila doc. dr. sc. Nataša Urošević

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli